«ЗОЛОТА» НАГОРОДНА ШПАГА КИРИЛА РОЗУМОВСЬКОГО

Наталія Пільтяй, науковий співробітник Національного заповідника «Гетьманська столиця»

Для всебічного висвітлення постаті гетьмана Кирила Розумовського та сприйняття його у загальному контексті історії Європи другої половини XVIII ст. важливе значення має дослідження особистих речей та предметів, які характеризують індивідуальність керманича. Згідно концепції розвитку Національного заповідника «Гетьманська столиця» одним із завдань є комплектування фондової колекції предметами, що розкривають сторінки життя та діяльності Кирила Розумовського.

Одним з атрибутів урочистого вбрання Кирила Розумовського була зброя. Відомо, що 5 вересня 1748 р. Кирило Григорович отримав звання підполковника лейб-гвардійського Ізмайлівського полку. Як зазначає Денис Тоїчкін, відомий фахівець історії військової справи та зброї,

відповідно звання Кирилу Розумовському належало мати шпагу, як усім іншим чинам піхотних лейб-гвардійських полків.

З кінця XVII ст. і до 1780-х рр. у регулярних військах для генералітету (вищих військових чинів та частини офіцерів) у нагороду надавалася золота стройова зброя, прикрашена дорогоцінним камінням. Із золота, звичайно, виготовлялися лише ефес та деякі деталі піхв. Клинок такої зброї зазвичай виготовлявся зі сталі високої якості. Що стосується дорогоцінних прикрас, то для цього використовували в основному діаманти.

У протоколах Сенатського архіву є указ Катерини II від 8 серпня 1763 р. про гетьманську шпагу: «Отпустить в Нашу коллегию иностранных дел 700 руб. для заплачения золотых дел мастеру Позию за сделанную им золотую шпагу, которая отдана Нашему гетману гр. Разумовскому вместо взятой у него канцлером Нашим гр. Воронцовым в бывшее правление и подаренной герцогу курляндскому Эрнесту Иогану собственной его золотой шпаги». Судячи з суми 700 руб. шпага була золота, але без дорогоцінних прикрас (для порівняння: 700 руб. - ціна майже 40 коней). У документах фондів Російського державного архіву давніх актів є згадки про вартість звичайних нагородних шпаг. Так, ціна матеріалів та плата за виготовлення 4 золотих шпаг, ефеси яких були зроблені із золота 84 проби, становила 2240 руб. 69 коп.

Знайти сьогодні у відкритих джерелах відомості про шпагу Кирила Розумовського не вдалось, лише її зображення на портретах. Так, на парадних прижиттєвих портретах авторства Луї Токе (1758 р.) та Помпео Батоні (1766 р.) він зображений з офіцерською шпагою, яка була частиною придворного гардеробу та атрибутом офіцерського чину.

Досліджуючи дану тему, ми звернулися і до закордонних музейних зібрань, які мають тогочасні зразки такої зброї. Так, у колекції зброї Державного історико-культурного музею-заповідника «Московський Кремль» (РФ) є шпага офіцерська XVIII ст., ззовні схожа на шпагу з портретів Кирила Розумовського та збігається з датуванням портретів. Шпага має загальну довжину 99 см; довжина клинка – 82 см. Клинок сталевий, прямий та двосічний. З обох його сторін в нижній частині по одному центральному долу, де викарбуваний напис: «ВИВАТ ЕЛИЗАВЕТЪ ВЕЛИКАЯ // БОГУ И ОТЕЧЕСТВУ». Напис на клинку свідчить про те, що він був виготовлений за часів правління імператриці Єлизавети Петрівни (1742–1762 рр.). Верхня половина клинка оксидована в чорний колір, прикрашена гравіюваними орнаментальними клеймами із зображеннями трофеїв. Доли і гравірування п'яти клинка покриті позолотою.

За конструкцією ефеса шпагу можна охарактеризувати як офіцерську піхотну. Ефес складається з рукоятки і гарди. Руків'я дерев'яне, в перерізі овальне, перевите золотим крученим дротом. Навершя руків'я золоте, кулястої форми, з вертикальними жолобками. Гарда золота, складається з дужки, яка плавно переходить в хрестовину з завитками та відкритої чашки з двох овальних пластин. Уся поверхня деталей гарди нарізана жолобками. Виконаний із золота ефес шпаги вказує на те, що вона була виготовлена з особливої нагоди: або для особи імператорського двору, або в якості нагородної.

В Російському державному архіві давніх актів (ф. 14 Придворне відомство, Державного архіву Російської імперії) збереглися свідчення про те, що в 1740–1750-х рр. такі шпаги виготовляв придворний ювелір Георг-Фрідріг Екарт, а клинки для них кував придворний шпажний майстер Кініг. Також для виготовлення нагородної зброї часто використовувалися куплені клинки в м. Золінген (Німеччина).
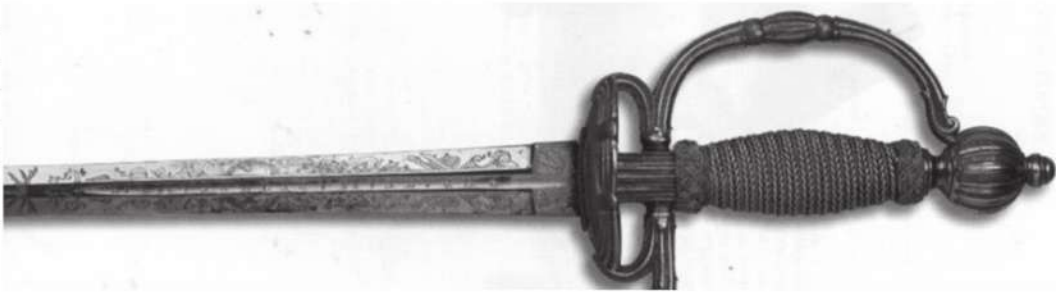
Отже, наш екскурс у атрибутику офіцерських чинів і побут гетьмана Кирила Розумовського показав, що дана тема може бути розкрита в експозиційній діяльності Національного заповідника «Гетьманська столиця». Пошук і придбання аналогів персональної зброї Кирила Розумовського або виготовлення її копій дозволить розкрити його особистість і представити її в єдиному збереженому гетьманському палаці України.